

Maciej Matwijów
Uniwersytet Wrocławski
Wrocław, Polska
maciej.matwijow@uwr.edu.pl
 0000-0002-2288-6143

Sylwa Aleksandra Jastkowskiego, sędziego ziemskiego przemyskiego z II połowy XVII wieku

Abstrakt: Sylwy (z łac. *silva rerum*, tj. las rzeczy) należą do kategorii domowych książek rękopiśmiennych, tworzonych w czasach staropolskich (XVII-XVIII w.) głównie w środowisku szlacheckim. Uznawane są one za cennie źródło do badań historyczno-literackich ze względu na różnorodność zawartych w nich materiałów, zbieranych przez swoich twórców bez określonego planu według ich upodobań, możliwości i potrzeb. Autorem jednego z większych dzieł tego rodzaju był Aleksander Jastkowski (ok. 1625/30-ok. 1691), szlachcic z ziemi przemyskiej województwa ruskiego, sędzia ziemski przemyski. Jego sylwę pt. *Compendium omnis activitatis politici et rei economicae ex variis authoribus collectae* (Narodowa Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu, rękopis nr 3554) należy uznać za typowy przykład tego rodzaju piśmiennictwa. Sylwa ta tworzona była sukcesywnie prawdopodobnie przez ponad pół wieku głównie przez A. Jastkowskiego, a zakończona została już po jego śmierci na początku XVIII w. przez nieznaną nam osobę. Liczy ona 594 kart i zawiera w odpisach liczne materiały, w większości dotyczące ówczesnego życia publicznego (ok. 45% całości rękopisu), takie jak: pisma publicystyczne, korespondencję i mowy dygnitarzy państwowych, diariusz sejmu 1652 r., akta sejmiku województwa ruskiego w Sądowej Wiszni i in. Poza tym znalazły się w niej zapiski A. Jastkowskiego dotyczące swoich spraw prywatnych, odpisy jego i jego rodziny dokumentów majątkowych, wypisy z przeczytanych książek i notatki z różnych dziedzin wiedzy (uprawa roli, medycyna, historia Polski i powszechna, tematyka prawno-ustrojowe i in.), utwory literackie, wzory i przykłady listów okolicznościowych, materiały dotyczące spraw prywatnych różnych osób.

Słowa kluczowe: Sylwa, *silva rerum*, Aleksander Jastkowski, książka rękopiśmienna, rękopis

Wstęp

Sylwy (*silvae rerum*) uznawane są za jeden z najciekawszych i zarazem charakterystycznych przejawów kultury czasów staropolskich XVI–XVIII w. Ten rodzaj domowych ksiąg rękopiśmiennych, tworzonych głównie w środowisku szlacheckim, cechujący się nieograniczoną różnorodnością treści oraz form i sposobów tworzenia, stanowi kopalnię dawnego piśmiennictwa, zwłaszcza o charakterze ulotnym. Z tego też względu mają one całkiem bogatą literaturę przedmiotu, przede wszystkim rozpatrującą je pod kątem ich znaczenia dla badania umysłowości i kultury szlacheckiej XVI–XVIII w.¹, jednak nieliczne tylko sylwy doczekały się osobnych omówień². Wśród tego rodzaju rękopisów rozmiarami (594 kart w formacie folio ok. 33x21 cm), różnorodnością i bogactwem materiałów wyróżnia się znajdująca się w zbiorach rękopiśmiennych Narodowej Biblioteki Ossolineum we Wrocławiu sylwa pt. *Compendium omnis activitatis politici et rei economicae ex variis authoribus collectae* (rękopis nr 3554), spisana w dużej mierze przez lub w otoczeniu Aleksandra Jastkowskiego, szlachcica z ziemi przemyskiej województwa ruskiego w II połowie XVII w. Mimo że można ją uznać za wzorcowy przykład sylwy szlacheckiej, nie doczekała się ona do tej pory naukowego omówienia ani wyczerpującego opracowania katalogowego: informacja o niej w wydanym w 1949 r. *Inwentarzu rękopisów Biblioteki ZNiO* ogranicza się do podania jej tytułu i podstawowych danych dotyczących opisu zewnętrznego³, bez żadnych informacji co do jej autorstwa, zawartości treściowej i budowy. Nie wzbudziła ona też zainteresowania badaczy zajmujących się tego rodzaju rękopisami, z wyjątkiem autora niniejszego artykułu, który poświęcił jej nieco uwagi w swoich opracowaniach dotyczących zbiorów materiałów życia

1 Na pierwszym miejscu należy wskazać monografię S. Roszaka, *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmiennych ksiąg silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Toruń 2004. Z pozostałych opracowań m.in.: M. Zachara, *Sylwy – dokument szlacheckiej kultury umysłowej w XVII w.*, [w:] *Z dziejów życia literackiego w Polsce XVI i XVII wieku*, pod red. H. Dziechcińskiej, Wrocław 1980, s. 197–219; też, *Twórca – odbiorca sylw szlacheckich w XVII wieku*, [w:] *Publiczność literacka i teatralna w dawnej Polsce*, pod red. H. Dziechcińskiej, Warszawa–Łódź 1985, s. 117–129; J. Partyka, *Rękopisy dworu szlacheckiego doby staropolskiej*, Warszawa 1995, s. 48–85; M. Matwijów, *Z problematyki staropolskiej książki rękopiśmiennej. Kopiarusze i zbiory materiałów życia publicznego XVII–XVIII w.*, „Roczniki Biblioteczne” 2011, t. 55, s. 29–68.

2 M. Zachara, *Silva rerum Szymków*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1981, t. 26, s. 161–177; J. Starnawski, *Przemyska silva rerum*, „Przegląd Humanistyczny” 1970, t. 14, nr 5, s. 91–117; D. Wićko, *Silva rerum z XVIII wieku z pamiętnikiem Michała Adama Śliźnia (1691–1752) ze zbiorów Biblioteki Narodowej Białorusi w Mińsku*, „Zapiski Historyczne” 2010, t. 75, z. 3, s. 99–109; tenże, *Silva rerum Стафана Яна Слізня XVII–XVIII стст. з успамінамі Аляксандра Слізня за 1561–1649 гг. (са збораў Нацыянальнай біб-ліятэкі Беларусі)*, „Здабыткі. Дакументальныя Помнікі на Беларусі” 2009, t. 11, s. 62–78.

3 *Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*. T. 1: *Rękopisy 1505–7325*, oprac. zbiorowo pod red. J. Turskiej, Wrocław 1948, s. 182.

publicznego XVII-XVIII w.⁴ Powoduje to, że sylwa Jastkowskiego pozostaje właściwie niewykorzystana przez badaczy, zwłaszcza dziejów politycznych Rzeczypospolitej II połowy XVII w.⁵ Dlatego też oprócz charakterystyki księgoznawczej sylwy, przedstawienia sylwetki jej twórcy, sposobu jej tworzenia i budowy, w artykule zamieszczono obszerny wykaz najważniejszych materiałów w niej się znajdujących, który, mam nadzieję, okaże się pomocny dla badaczy dziejów politycznych i kultury czasów staropolskich.

Sylwy szlacheckie XVII w.

Sylwy prezentują tak dużą różnorodność formalną, że próba ich jednoznacznie zdefiniowania napotyka na duże trudności⁶. Tworzenie sylw nie podlegało bowiem żadnym regułom i normom co do formy i treści rękopisu i tak jak w przypadku wszelkich innych rękopisów zaliczanych do sfery prywatnej (w odróżnieniu od akt urzędowych) zależało wyłącznie od upodobań, możliwości i potrzeb ich twórcy czy twórców. Przejawiało się to w nieskoordynowanym i przeważnie doraźnym sposobie ich tworzenia, w który zaangażowanych mogło być wiele osób, prowadzących zapisy niezależnie od siebie i często przez wiele lat.

W efekcie tego powstawał rzeczywiście „las rzeczy” (łac. silva rerum), złożony z odpisów wszystkiego, co budziło zainteresowanie twórcy, było potrzebne do prowadzenia przez niego własnej działalności zawodowej czy prowadzenia gospodarstwa domowego, lub wreszcie co uznawano za warte zachowania „dla pamięci” dla siebie i potomków – poczynając od różnych materiałów życia publicznego (jak np. odpisów akt urzędowych, diariuszy wydarzeń publicznych, mów wygłaszanych na zgromadzeniach publicznych, publicystyki politycznej itp.), różnorodnych, przeważnie drobnych materiałów literackich o charakterze ulotnym i okolicznościowym, wzorów i przykładów mów weselnych i pogrzebowych, notatek diariuszowych, zapisek dotyczących spraw rodzinnych, rachunków, korespondencji i dokumentów osobistych, różnego rodzaju ciekawostek (*curiositates*), anegdot, sentencji, przepowiedni, wypisów z przeczytanych lektur, porad medycznych i gospodarczych itd.

4 M. Matwijów, *Kopiarusze i zbiory materiałów...*, s. 39, 40, 44; tenże, *Zbiory materiałów życia publicznego jako typ książki rękopiśmiennej czasów staropolskich (1660–1760)*, Warszawa 2020, s. wg indeksu.

5 Dotyczy to m.in. monografii W. Czaplńskiego *Dwa sejmy w roku 1652*, Wrocław 1955 i M. Matwijowa, *Ostatnie sejmy przed abdykacją Jana Kazimierza 1667 i 1668*, Wrocław 1992, oraz wydawnictwa źródłowego *Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy 1648–1668. Publicystyka – egzorbitancje – projekty – memoriały*. T. 1–3, zebrał i oprac. S. Ochmann-Staniszevska, Wrocław 1989–1991.

6 M. Matwijów, *Kopiarusze i zbiory materiałów...*, s. 30–32, 37–39. Z tego powodu S. Roszak (dz. cyt., s. 84) użył dla tego rodzaju piśmiennictwa bardziej ogólnego określenia „rękopisy sylwiczne”.

Oprócz różnorodności co do tematyki i rodzajów zawartych w nich materiałów, ich immanentną cechą jest brak jakiegokolwiek porządku w układzie zawartych w nich materiałów, co wynika z nieskoordynowanego narastania zamieszczanych w materiałach. Kolejną charakterystyczną cechą sylwy jest bardzo często osobisty ich charakter. Przejawia się to nie tylko w zamieszczeniu w nich przez ich twórców materiałów prywatnych, notatek i informacji dotyczących własnej osoby i najbliższej rodziny, niekiedy zapisek raptularzowych lub diariuszowych, ale też sygnalizowaniu osobistego stosunku do wpisywanych materiałów. Z tego względu badająca ten rodzaj piśmiennictwa Joanna Partyka przypisywała im funkcję „parapamiętnika”. Na sylwy można też patrzeć jako na specyficzną formę archiwum osobistego, jak to celnie ujął Stanisław Roszak w tytule swojej monografii określając je jako „archiwa szlacheckiej pamięci”. Taki właśnie był bowiem cel sylw – archiwizowanie różnego rodzaju notatek, zapisek i akt wartych zachowania na przyszłość, a nie tworzenie dzieła piśmienniczego o określonej treści i strukturze, chociaż i takie sylwy można spotkać. W takim rozumieniu funkcję sylwy można by widzieć jako po części swego rodzaju odpowiednik urzędowej księgi wpisów stosowanej w ówczesnym systemie kancelaryjnym, a przeznaczonej do archiwizowania w odpisach ważniejszych dokumentów osobistych i związanych z własną działalnością ich twórców. Cechy powyższe pozwalają odróżnić typowe sylwy zarówno od zwykłych notatników, jak i innych rodzajów rękopisów staropolskich zawierających różnorodne materiały piśmiennicze, a poświęcone z reguły określonym już rodzajom materiałów względnie dotyczące określonej tematyki (np. miscellanea polityczne czy literackie).

Skala zjawiska tworzenia sylw jest trudna do precyzyjnego określenia, gdyż wiele zabytków tego rodzaju piśmiennictwa nie dotrwało do naszych czasów. Wydaje się, że były one jednym z popularniejszych rodzajem rękopisów tworzonych w XVII–XVIII w., chociaż uznawanie ich za powszechnie występujący w czasach staropolskich rodzaj księgi domowej nie wydaje się mieć uzasadnienia – na pewno wielu szlachty i mieszczan (bo sylwy nie były tylko zjawiskiem typowym dla ziemiaństwa) prowadziło różnorodne zapiski domowe, ale większość z nich nie wykraczała z pewnością poza poziom zwykłych raptularzy czy notatników. W przypadku dawnego województwa ruskiego i szerzej „Rusi Koronnej” drugiej połowy XVII w. możemy wskazać zaledwie kilka podobnych sylw, z których za przewyższającą dzieło Jastkowskiego możemy uznać tylko sylwę domniemanego autorstwa Jana Samuela Mirz Brzezickiego z ziemi chełmskiej lub województwa bełskiego (rękopis Biblioteki Naukowej PAU–PAN w Krakowie nr 1046)⁷.

7 M. Matwijów. *Zbiory materiałów życia publicznego...*, s. 235–238.

Życiorys twórcy sylwy

Aleksander Jastkowski urodził się zapewne ok. 1625–1630 r. jako syn Waleriana i Anny Kowalkowskiej. Wywodził się z rodziny szlacheckiej pochodzącej z województwa lubelskiego⁸, której przedstawiciele, a jego przodkowie, zapewne w połowie XVI w. osiedlili się w okolicach Jarosławia w ziemi przemyskiej. Wszystko wskazuje na to, że zajmowali oni przez długi czas dość skromną pozycję ekonomiczną i społeczną, swój byt opierając na służbie i dzierżawieniu dóbr ziemskich u tamtejszych możnowładców – właścicielei dóbr jarosławskich⁹. Takim był ojciec Aleksandra, Walerian, który będąc z łaski Anny z Kostków Ostrogskiej wojewodziny wołyńskiej posesorem wójtostwa w Surohowie pod Jarosławiem, w 1647 r. objął od Anny Alojzy z Ostrogskich Chodkiewiczowej wojewodziny wileńskiej w dzierżawę całą wieś Surohów, co było wyrazem nagrodzenia przez nią doznanej od niego „od wielu lat zyczliwej usługi i wierności”¹⁰.

O młodości A. Jastkowskiego wiemy niewiele: możliwe, że uczęszczał do kolegium jezuitów w Jarosławiu, gdzie odebrał typowe dla ówczesnej szlachty wykształcenie. Następnie służył jakiś czas w wojsku i był uczestnikiem walk na Ukrainie w pierwszych latach powstania Chmielnickiego. W 1647 r. objął po ojcu z łaski Chodkiewiczowej wójtostwo w Surohowie, a po jego śmierci w 1649 r. odziedziczył po nim razem z bratem Stefanem (który zginął w 1664 r. na Ukrainie) jakieś dobra ziemskie w ziemi przemyskiej. Swoją sytuację majątkową ustabilizował dopiero w 1664 r., kiedy to po śmierci swojej macochy Anny Jastkowskiej 2v. Baranowskiej, idąc w ślady swego ojca, objął w dzierżawę „per contractum” od wojewody sandomierskiego Jana Zamoyskiego, ówczesnego właściciela części dóbr jarosławskich, wieś Surohów, której stał się pełnoprawnym właścicielem w dziesięć lat później na mocy donacji kolejnego właściciela tych dóbr – Stanisława Koniecpolskiego, starosty dolińskiego¹¹. O jego stosunkach rodzinnych wiemy jedynie, że żonaty był od 1653 r. z Heleną Rybińską, zmarłą w 1689 r. Dzieci zapewne nie miał, gdyż nic o nich w swoich zapiskach raptularzowych zamieszczonych w sylwie nie wspominał, miał za to dwie siostrzenice i siostrzeńca, dzieci swej siostry przyrodniej Joanny Kołaczkowskiej¹².

Od lat 50. XVII w. zaczął brać aktywny udział w życiu publicznym województwa ruskiego. Zapewne w 1657 r. sprawował poselstwo od szlachty

8 Zob. A. Boniecki, *Herbarz polski*. T. 8, Warszawa 1905, s. 312.

9 W 1568 r. niejaki Marcin Jastkowski był starostą zamku jarosławskiego należącego do właścicielki dóbr jarosławskich Zofii ze Sprowy, Sylwa A. Jastkowskiego, k. 560v.

10 Sylwa A. Jastkowskiego, k. 288–289v., 555.

11 Sylwa A. Jastkowskiego, k. 288–289v., 291–294, 297–298, 563–563v., 591v.

12 Sylwa A. Jastkowskiego, k. 587, 590.

przemyskiej do księcia siedmiogrodzkiego Jerzego II Rakoczege, a od 1658 r. wielokrotnie sprawował różne funkcje (głównie skarbowe) w ziemi przemyskiej z ramienia sejmiku generalnego województwa ruskiego w Sądowej Wiszni. Z czasem doszły jeszcze bardziej znaczące i prestiżowe funkcje: sędziego kapturowego województwa ruskiego w bezkrólewiu 1668–1669 oraz marszałka kilku sejmików wiszeńskich: trzech sejmików przedsejmowych: 25 V 1672 r., 13 XII 1672 r. i 16 XII 1687 r. oraz sejmiku elekcyjnego 20 X 1673 r. Ponadto był marszałkiem sejmiku ziemian przemyskich 1 VIII 1671 r.¹³

Dzięki autorytetowi jakim cieszył się wśród „braci” w województwie mógł podjąć działalność także na forum ogólnopaństwowym, jako poseł sejmiku wiszeńskiego na pięć sejmów: elekcyjny 1669 r., koronacyjny 1669 r., nadzwyczajny 1672 r., elekcyjny 1674 r. i zwyczajny 1683 r., a także jako poseł tegoż sejmiku do królów: Jana Kazimierza w październiku 1663 r. i Michała Korybuta w grudniu 1671 r.¹⁴. Do wybitnych parlamentarzystów jednak się nie zaliczał. Co prawda na sejmie elekcyjnym 1669 r. był deputatem do ułożenia paktów konwentów zawartych z nowym królem, ale na sejmie koronacyjnym 1669 r. już niczym specjalnie się nie wyróżnił, skoro milczy o nim diariusz sejmowy. Z kolei na sejmie 1672 r. swoją działalność ograniczył do poparcia wniosku o poinformowanie przez generała artylerii koronnej Marcina Kątskiego izby poselskiej o stanie artylerii koronnej, a na sejmie elekcyjnym 1674 r. do wystąpień w obronie praw swego patrona S. Koniecpolskiego, starosty dolińskiego, do dóbr należących do ordynacji zamojskiej, którą sejm konwokacyjny z tegoż roku przysądził Marcinowi Zamoyskiemu¹⁵. Jak się wydaje wybitniejszą rolę odegrał dopiero na sejmie 1683 r., względnie potrafił swoją działalność przedstawić swoim współpracownikom na wiszeńskim sejmiku relacyjnym 24 V 1683 r. w odpowiednio korzystnym świetle, skoro w laudum tego sejmiku szlachta stwierdzała, że reprezentujący ziemię przemyską Jastkowski i jego kolega Andrzej Modrzejewski „magnum w nas merentur respectum za pracę, spezy i fatygi swoje przez czas niemały na sejmie podjęte” i dlatego „in vim gratificationis [...] po zł. 2000 na każdego z ichmciów oferujemy [...]”¹⁶. Dopelnieniem tej aktywności był udział w pracach Trybunału Koronnego w 1678 r., jako deputata z województwa ruskiego. Uczestniczył także wraz ze

13 *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tzw. bernardyńskiego we Lwowie*. T. 21: *Lauda wiszeńskie 1648–1673*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1911, s. 482, 553, 558, 570, 593, 616, 621; T. 22: *Lauda wiszeńskie 1673–1732*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1914, s. 161, 172, 204, 215, 216; Sylwa A. Jastkowskiego, k. 297–298, 590v.

14 *Akta grodzkie i ziemskie...* T. 21, s. 372, 518, 575, 593, t. 22, s. 154; Sylwa A. Jastkowskiego, k. 391; *Volumina legum*. T. 5, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1860, s. 20.

15 *Diariusz sejmu koronacyjnego 1669 roku*, oprac. K. Przyboś i M. Ferenc przy współpr. J. Elżbieciak [i in.], Kraków 2004; *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*. T. 1. Cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881, s. 778, 1432, 1442.

16 *Akta grodzkie i ziemskie...* T. 22, s. 160.

swoim województwem w elekcji króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego w czerwcu 1669 r. i Jana III Sobieskiego w maju 1674 r.¹⁷

Potwierdzeniem znaczenia wśród szlachty województwa ruskiego było pełnienie urzędów grodzkich i ziemskich w województwie. Swoją karierę urzędniczą zaczął od urzędu pisarza grodzkiego przemyskiego (od ok. 1661 r.) i przez krótki zapewne czas sanockiego (w 1663 r.). Następnie rozpoczął piąć się w hierarchii ziemskiej, jako miecznik przemyski od 17 III 1668 r., podsejdek ziemski przemyski od 20 I 1671 r. i wreszcie sędzia ziemski przemyski od 16 I 1683 r., co było rzeczywistym ukoronowaniem jego kariery – urząd ten należał bowiem do najbardziej prestiżowych wśród urzędów ziemskich, chociaż od dawna już pozbawiony był realnego znaczenia¹⁸. Te awanse zawdzięczał nie tylko swoim zdolnościom, ale także wyjątkowej zapobiegliwości i dbałości o swoje interesy – z jego zapisek raptularzowych wiemy, że w 1681 r. zdołał uprosić dla siebie u króla Jana III w Jaworowie urząd sędziego ziemskiego przemyskiego, jeszcze przed odbyciem się sejmiku elekcyjnego i formalnym zgłoszeniem królowi jego kandydatury przez szlachtę ruską¹⁹. Z pewnością swoje awanse zawdzięczał też protekcji lokalnych możnowładców, zwłaszcza Jana Zamoyskiego, wojewody sandomierskiego oraz S. Koniecpolskiego, starosty dolińskiego i oboźnego koronnego. Zapewne to ich wsparciu zawdzięczał uzyskane już w latach 50. tytuły dworzanina i sekretarza JKMcii²⁰, będące co prawda godnościami czysto honorowymi i nie łączące się z żadnymi obowiązkami na dworze królewskim, ale świadczące o jego zapobiegliwości i ambicjach wyróżnienia się spośród ogółu szlacheckiego.

Zmarł zapewne w 1691 r. – z 1689 r. pochodzi ostatnia jego notatka raptularzowa, a ostatni dokument zapisany w sylwie jego ręką to odpis listu do niego z 30 XII 1690 r.²¹

Z tego krótkiego przeglądu jego drogi życiowej i działalności Jastkowski jawi się nam jako typowy przedstawiciel warstwy szlacheckiej, nie różniący się ani swoją drogą życiową, ani rodzajem działalności, ani postawą moralną i aspiracjami od innych przedstawicieli swego stanu. W młodych latach wojaczka i praca w urzędzie grodzkim, następnie służba publiczna w samorządzie szlacheckim i wysługiwanie się w interesach możliwym protektorom,

17 Sylwa A. Jastkowskiego, k. 590; *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, zest. J. Dunin-Borkowski i M. Dunin-Wąsowicz, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego” 1908/1909, t. 1, s. 79; *Volumina legum...* T. 5, s. 154.

18 Sylwa A. Jastkowskiego, k. 590–591; *Urzednicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka)*. Spisy, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987, s. 343; P. Dąbkowski, *Palestra i księgi sądowe sanockie w dawnej Polsce*, „Pamiętnik Historyczno-Prawny” 1925, t. 1, z. 6, s. 190, przyp. 9; *Akta grodzkie i ziemskie...* T. 22, s. 17, 154, 204, 216.

19 Sylwa A. Jastkowskiego, k. 587, 590v., 591v.

20 Tamże, k. 556, 559.

21 Sylwa A. Jastkowskiego, k. 539, 591v.

a wreszcie gospodarowanie na roli – to typowe obszary aktywności szlachty w XVII w. Warte jest jednak podkreślenia, że swoje osiągnięcia zawdzięczał przede wszystkim samemu sobie, a nie pozycji czy osiągnięciom rodziny i przodków. To zdaje się świadczyć o jego dużych zdolnościach osobistych, które jako pierwszego i zarazem jedyne z rodziny zaprowadziły na szczyty elity szlacheckiej województwa ruskiego. Jednak nie działalność publiczna, niczym szczególnym w istocie się nie wyróżniająca, ale realizowana w zaciszu domowym działalność dokumentacyjna, której efektem była stworzona przez niego sylwa, stała się jego największym osiągnięciem.

Charakterystyka księgoznawcza sylwy

Sylwa Jastkowskiego jest przykładem przedsięwzięcia realizowanego przez kilkadziesiąt lat, z czego kilkanaście przypadło na okres po śmierci jej głównego twórcy. Dłuższy czas tworzenia rękopisu jest widoczny choćby w zmiennym stylu pisma Jastkowskiego, a także różnych rodzajach papieru wykorzystanego do spisania sylwy²². Potoczne bowiem wyobrażenie sylwy jako oprawnej od samego początku księgi, do której sukcesywnie wpisywano (wklejano) wszystkie interesujące materiały, nie znajduje w tym przypadku potwierdzenia. Możliwe zresztą, że stworzenie tego rodzaju dzieła piśmienniczego nie było początkowo w ogóle przez Jastkowskiego zamierzone, a zamiar ten skrytalizował się dopiero w miarę narastania różnorodnych zapisek, prowadzonych przez niego w formie luźnych pojedynczych bifoliów czy kilkuarkuszowych składek. Za taką supozycją przemawiać zdaje się widoczny w części kart brak dbałości o odpowiednie formatowanie kolumn tekstu na poszczególnych stronach z myślą o ich późniejszej oprawie. Charakterystycznym tego przejawem było wpisywanie tekstu do brzegów strony, bez zachowania marginesów wewnętrznych i zewnętrznych – taki sposób zapisu (spotykany zresztą dość często w rękopisach staropolskich), powodował że w przypadku oprawienia takich kart tekst od strony wewnętrznej mógł wchodzić w grzbiet i być przez to częściowo nieczytelny, a tekst od strony zewnętrznej mógł zostać łatwo uszkodzony w przypadku wyrównywania brzegów rękopisu przez właściciela rękopisu lub podczas oprawy przez introligatora. Z tego względu wydaje się, że tymi najstarszymi tekstami, spisanyymi zapewne już ok. 1650–1655 r., a które później stały się częścią sylwy, były niektóre wypisy z literatury klasycznej, z którą zapewne zaznajomił się w nauce w kolegium jezuickim, a także odpisy materiałów życia publicznego z 1652–1655 (k. 79–112, 372v–379). Brak marginesów

22 Niestety nie udało się zidentyfikować występujących na nich znaków wodnych – żaden z nich nie występuje w *Filigranach papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku* J. Siniarskiej-Czaplickiej (Wrocław 1969).

wewnętrznych lub bardzo małe marginesy spotykamy także w innych tekstach spisanych przez Jastkowskiego: odpisach materiałów życia publicznego z lat 1663–1667 (k. 385v–395, 401–404v) oraz w najwcześniejszych zapiskach osobistych (k. 555–559). Ten sam sposób formatowania strony spotykamy także w odpisach materiałów z lat 1652–1655 i z roku 1667 oraz z początku XVIII w. sporządzonych przez inne osoby (np. k. 173v.–186, 188–199, 251–259, 262–267, 323–327, 338–372, 411–414v.).

Wydaje się, że zamiar stworzenia ze swoich zapisek osobnej księgi Jastkowski powziął ok. 1668–1670 r. Przemawia za tym wyraźna od tego mniej więcej czasu zmiana sposobu formatowania kolumn z odpisami materiałów z tych i późniejszych lat, przejawiająca się w dbałości (ale nie zawsze!) o zachowanie marginesów wewnętrznych i zewnętrznych, jak się wydaje właśnie z myślą o przyszłej oprawie zapisek (np. k. 208–224, 267–270, 473–509v., 518–539). Za tym, że zaczął Jastkowski myśleć o stworzeniu z notatek jednego kodeksu świadczyć też może prowizoryczne obcinanie brzegów niektórych kart, a to w celu ujednoczenia ich rozmiarów i wyrównania zewnętrznego brzegu zebranych składek jeszcze przed ich finalną oprawą. Można też suponować, że wówczas zaczął Jastkowski prowizorycznie łączyć z sobą poszczególne składki, w tym także niezapisane, służące do wpisywania nowych tekstów, aby stworzyć w ten sposób namiastkę księgi i uchronić zapisywane już składki przed przemieszczeniami i ubytkami. Za takim przypuszczeniem przemawia znajdująca się na k. 207v. uwaga ręką Jastkowskiego: „tu libré papieru przyszyć”. Możliwe więc, że przynajmniej część składek była w ostatnich latach jego życia jakoś prowizorycznie złączona z sobą. O tym, że jeszcze za życia Jastkowskiego rękopis był przygotowany do oprawy świadczy zaopatrzenie go we własny tytuł, wpisany przez Jastkowskiego własnoręcznie na osobnej karcie na początku rękopisu. Oprócz jednak karty tytułowej sylwa nie została zaopatrzona w inne elementy porządkujące treść i pomagające w poruszaniu się po niej, zwłaszcza spis (regestr) zawartości, które niekiedy w tego typu rękopisach tworzono.

Śmierć Jastkowskiego ok. 1691 r. zamknęła zasadniczy, najbardziej owocny okres tworzenia sylwy. W czyje ręce trafiła bezpośrednio po jego śmierci, nie wiadomo, w każdym razie po 1691 r. nastąpiła około dziesięcioletnia przerwa w jej kontynuowaniu. W nieznanych okolicznościach i przez nieznaną osobę była ona kontynuowana dopiero mniej więcej w latach 1703–1710 – brak jakichkolwiek odniesień osobistych w tych zapiskach nie pozwala na supozycje co do ich autorstwa czy kręgu spisania. Możliwe, że mogła ona już wówczas trafić w ręce Józefa Wandalina Mniszcha, starosty sanockiego, przyszłego marszałka wielkiego koronnego, i to właśnie w jego kręgu dopisano w niej

dalsze materiały²³. Zrealizowano to zresztą w dość skromnym zakresie – o ile bowiem za życia Jastkowskiego zapisano ok. 500 kart (tj. 93,5 % całości), to na początku XVIII w. zapisano tylko 34 karty (tj. 6,5% całości). W każdym razie był to już ostatni okres tworzenia sylwy. Możemy przyjąć, że wkrótce potem (ok. 1715–1730?) została ona prawdopodobnie na zlecenie Mniszcha oprawiona w brązową skórę, za czym przemawia podobieństwo jej oprawy do opraw innych rękopisów ze zbiorów Mniszcha sporządzonych w latach ok. 1730–1740. Zapewne w tym mniej więcej czasie doznała ona pewnych ubytków, o czym świadczą ślady po wycięciu (wyrwaniu) ok. 20 kart i to przynajmniej w części zapisanych (przemawiać zdaje się za tym ubytek w jednym tekście z ok. 1705 r. sąsiadującym ze śladem po wyrwanych kartach)²⁴. Włączona do księgozbioru Mniszchów w Laszkach Murowanych, została zarejestrowana w inwentarzu zamku laszeckiego z 1748 r.²⁵ Zapewne w latach 80. XVIII w. zaopatrzona ona została w superekslibris jego wnuka Jana Józefa Tadeusza Mniszcha. Charakterystyczne jednak, że nie została ona ani wcześniej, ani wówczas spaginowana (sfoliowana) – jak można wnosić z stylu pisma i wykonania jej ołówkiem, nastąpiło to zapewne dopiero po przekazaniu jej razem z innymi rękopisami mniszchowskimi pod koniec XIX w. przez Jadwigę Mniszchową do Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie²⁶.

Jak to najczęściej było w przypadku tego rodzaju rękopisów, nie było to wyłącznie dzieło samego Jastkowskiego, chociaż on włożył w jego stworzenie najwięcej wysiłku. Własnoręcznie zapisał on bowiem ok. 345 kart (k. 1, 4–58, 68v–78, 79–112, 113–165, 208–224, 237–239, 244–250, 260–261, 267–270, 283–298, 331v–337v, 380–381v, 385v–395, 401–404v, 408–410v., 416v–417, 419–449v, 473–509v, 518–539, 555–571, 587–591 oraz pojedyncze strony i dopiski rozrzucone w różnych miejscach sylwy), co stanowi ok. 2/3 objętości całej księgi. Ponadto na niektórych stronach spisanych przez inne osoby nanosił on korektę i uzupełnienia (np. na k. 251, 252, 320v.). Inne osoby spisały ok. 185 kart, tj. ok. 1/3 objętości księgi. Trudno określić, ile łącznie osób wzięło udział w tworzeniu sylwy. Możemy przyjąć, że było ich około 15–16, przy czym aż 6–7 rąk możemy wyróżnić dla tekstów wpisanych na początku XVIII w. Oprócz ręki Jastkowskiego najbardziej wyróżniają się ręce, którymi

23 Obecność w sylwie epitafium Katarzyny Ludwiki Czartoryskiej z Mniszchów (zm. 1703), siostry J.W. Mniszcha, jest zbyt wątpliwą przesłanką, aby wyciągać stąd jakiegokolwiek wnioski.

24 Ślady te znajdują się po k. 186, 199, 226, 583.

25 *Inwentarz zamku laszeckiego jak się ad praesens znajduje [...] spisany mense Aprili Anno Dni 1748*, [w:] *Materiały źródłowe do dziejów kultury i sztuki XVI–XVIII w.*, zebrał i oprac. M. Gębárovicz, Warszawa 1973, s. 59. Zarejestrowana została w dziale „Księgi Manuskryptów różnych. Sub litera O” pod nr 29 jako „Compendium omnis activitatis”.

26 O dziejach rękopisów z kolekcji J.W. Mniszcha zob. M. Matwijów, *Rękopisy ze zbioru Józefa Wandalina Mniszcha (1670–1747), marszałka wielkiego koronnego*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiórami Historycznymi” 2022, t. 16, z. 1, s. 9–31.

zostały spisane materiały dotyczące Kazanowskich, starostwa borysowskiego i sejmiku wiszeńskiego (m.in. k. 262–267, 271–282, 405–408. 509v.–518) oraz materiały z czasów Władysława IV (m.in. k. 251–259, 311–322v.).

Wielość osób, jakie brały udział w tworzeniu sylwy za życia Jastkowskiego, nie świadczy jednak, że mamy tutaj do czynienia z tekstami spisanyymi niezależnie od siebie, autonomicznymi również w stosunku do fragmentów sylwy spisanyymi przez Jastkowskiego. Sposób prowadzenia zapisów wskazuje, że teksty były w dużej części spisywane przez kopistów we współpracy między sobą, czego przejawem jest „zazębianie się” ich rąk na niektórych stronach rękopisu – z takimi przypadkami mamy do czynienia na k. 165, 173v., 267, 401, 408, 509v., 518. Także ręka Jastkowskiego naprzemiennie występuje w niektórych fragmentach sylwy z rękoma innych kopistów (k. 452–472). Integralność fragmentów pisanych przez różne osoby z fragmentami sporządzonymi przez Jastkowskiego zdaje się wskazywać, że wszystkie odpisy tworzone były w jego otoczeniu i na jego zlecenie. Charakterystyczne jest też, że nie włączył Jastkowski do swojej sylwy żadnych dokumentów oryginalnych (np. listów do siebie pisanych), co było przecież praktykowane ze względu na oszczędność pracy kopistów, lecz wszystkie dokumenty prywatne ze swojego archiwum osobiście przepisywał, traktując swoją sylwę jako rodzaj kopiařiusza.

Charakterystyczne jest, że tekstów nie wpisywano zawsze od początku składeki czy od pierwszej strony karty, tylko od trzeciej lub czwartej karty lub od jej strony *verso*. Możliwe, że robiono to z myślą o wpisaniu tam w późniejszym czasie innych materiałów, a może aby mieć rezerwowe miejsce na wypadek, gdyby tekst w poprzedniej składce się nie mieścił. Rzeczywiście nie mamy przykładów sztucznego zagęszczenia tekstu na końcu składek, aby zmieścić się w niej z całym tekstem. Z drugiej strony powodowało to, że w księdze znalazło się sporo kart niezapisanych – około 60.

Sposób dokonywania wpisów nie różni się od stosowanego w innych tego rodzaju rękopisach. Poszczególne dokumenty opatrzone są nagłówkami określającymi ich rodzaj i zasadniczą treść, chociaż zdarzają się przypadki braku takowych lub formułowania ich w sposób ogólnikowy, pozbawiony wartości informacyjnej. Występujące niekiedy objaśnienia kontekstu dokumentów lub okoliczności dotyczących ich wydarzeń (np. przy odpisie uniwersału Władysława IV z 1646 r., k. 256) raczej nie pochodzą od twórców sylwy, lecz zostały odpisane z dokumentów będących podstawą odpisu. Poziom odpisów można ocenić jako dobry, chociaż zdarzają się w sylwie teksty fragmentaryczne, niedokończone przez Jastkowskiego lub innych kopistów (np. na k. 257, 480, 486v.; innymi przypadkami są ubytki tekstu na skutek uszkodzeń mechanicznych sylwy, w tym także na skutek obcięcia zewnętrznych brzegów kart przy oprawie rękopisu). Pod względem jakości wykonania i szaty graficznej sylwę Jastkowskiego należy ocenić dość wysoko. Staranność i czytelność pisma

zarówno Jastkowskiego, jak i większości innych kopistów należy uznać za dobrą, a niekiedy nawet bardzo dobrą, z dążeniem do nadania pismu cech kaligraficznych (np. k. 265–273v.). Jedyne nieliczne teksty zapisane są bardzo niestarannym, mało czytelnym pismem (np. k. 327v.–331). Co zrozumiałe, teksty, które Jastkowski uznawał za ważniejsze, o trwalszej wartości, wpisywał znacznie staranniej niż np. notatki i wypisy z literatury (k. 79–112). Inną sprawą jest, że nie wiemy, czy niektórych przynajmniej fragmentów swojej sylwy, spisywanych pierwotnie na luźnych kartach lub bifoliach, lub złożonych w ogóle z materiałów proveniencyjnie obcych, Jastkowski nie przepisał po pewnym czasie „na czysto” już w normalnych składkach, nadając im nie tylko staranniejszy i ujednolicony wygląd zewnętrzny, ale i jednolitą „kodeksową” formę – możliwe, że z takim zabiegiem mamy do czynienia w przypadku bloku materiałów życia publicznego z lat 1670–1682 (k. 473–509v.).

Cechą charakterystyczną sylwy Jastkowskiego jest dążenie do grupowania części materiałów w bloki tematyczno-chronologiczne. W ten sposób pogrupowane zostały przynajmniej niektóre spisywane przez niego porady gospodarcze (k. 4–58), wypisy z różnorodnej literatury (k. 60–112), zapiski raptularzowe (k. 587–591), niektóre materiały życia publicznego (k. 392–410v.), akta majątkowe Jastkowskich i różnych osób (k. 283–298, 473–539, 555–571). Wskazuje to, że prowadząc zapewne od lat 50. XVII w. swoje zapiski na luźnych składkach Jastkowski starał się przestrzegać rzeczowego podziału zapisów, co świadczy dobrze o jego fachowości i organizacji pracy, co można wiązać z doświadczeniem nabytym podczas praktyki urzędniczej odbytej w kancelariach grodzkich przemyskiej i sanockiej. Takim jednorodnym fragmentem są np. zapisy raptularzowo-autobiograficzne pt. „Notanda singularia” – możemy z dużym prawdopodobieństwem przypuścić, że do ich sporządzenia Jastkowski przystąpił ok. 1676 r. i kontynuował do śmierci, bowiem zapisy do tego roku są sporządzone jeszcze retrospektywnie, bez jakiegokolwiek porządku chronologicznego, i dopiero od 1677 r. przyjmują charakter ściśle chronologiczny, co wskazuje, że Jastkowski zaczął je wówczas prowadzić na bieżąco.

Taki sposób grupowania materiałów nie był jednak realizowany konsekwentnie, często bowiem zdarzają się przypadki zaskakującego ich mieszania z sobą w sposób typowy dla rękopisów sylwicznych. W ten sposób np. wiersz „Duma chocimska” znalazł się obok ekscerptu z przywileju Zofii ze Sprowy dla cechu krawieckiego i kuśnierskiego w Jarosławiu z 1553 r., „Pieśń ziemiańska” sąsiaduje z „Porządkiem rady koronnej” z 1569 r., a różne listy okolicznościowe pisane do Jastkowskiego znalazły się między instrukcją poselską Jana Gnińskiego do Turcji w 1677 r. a wotum Jana III na radzie senatu 1688 r. Spotykamy też przypadki dopisywania różnych tekstów w przypadkowo dobrane wolne miejsca w rękopisie, bez dbałości o zachowanie związku tematycznego między tymi tekstami – w ten sposób wśród materiałów związanych z Adamem

Kazanowskim marszałkiem nadwornym koronnym Jastkowski wpisał „Czarów naganę z Syreniusza”. Co jest zrozumiałe, nie udawało się mu też zachować porządku chronologicznego w materiałach życia publicznego – co skutkowało np. „rozbiciem” jednolitego bloku materiałów z lat 1666–1670 (k. 473–509v.) pojedynczymi materiałami z lat 1643, 1674 i 1682.

Ponadto widać w sylwie dążenie do grupowania składek o zbliżonej tematyce obok siebie w celu nadania księdze bardziej uporządkowanej struktury. Najprawdopodobniej zostało to przeprowadzone jeszcze przez samego Jastkowskiego, chociaż również nie zawsze konsekwentnie. Nie dotyczyło to scalanie zbliżonych do siebie materiałów spisanych za jego życia przez innych kopistów, na skutek czego zbieżne z sobą materiały znalazły się w różnych miejscach kodeksu. Dotyczyło to także materiałów dołączonych do sylwy na początku XVIII w., które zgrupowane zostały zasadniczo w dwóch miejscach (k. 173v–199 i 540–545).

Charakterystyka sylwy pod względem piśmienniczym

Nadany przez Jastkowskiego swojej sylwie tytuł był bardzo nieprecyzyjny i w żadnym wypadku nie oddawał jej różnorodności tematycznej i bogactwa zawartych w niej materiałów. Pod względem rodzaju materiałów znalazły się w niej: dokumenty i akta, korespondencja (listy), mowy, teksty literackie (pieśni, wiersze, epitafia, anegdoty), wzory listów i mów, notatki raptularzowe, wypisy z literatury oraz notatki różne; rzadko spotykanym w tego rodzaju księgach rękopiśmiennych jest odręczny piękny rysunek drzewa pokrewieństwa i powinowactwa według Johanna Andreae („Genealogia”, k. 380). Po części wymienione rodzaje piśmiennicze odpowiadają tematyce sylwy, w której możemy wyróżnić takie obszary, jak: życie publiczne, głównie sprawy polityczne (tematyka ta wyraźnie dominuje w sylwie, zajmując ok. 45% jej zawartości), gospodarstwo domowe, rolnictwo i sadownictwo, medycyna, prawo, historia Polski i powszechna, literatura piękna, epistolografia i retoryka, genealogia i heraldyka, obyczaje, kultura oraz sprawy prywatne i zawodowe. Pomijając drobne notatki i wypisy z literatury, liczbę samoistnych dokumentów piśmienniczych (listów, mów, aktów prawno-majątkowych, utworów literackich itp.) można określić w przybliżeniu na około 200 sztuk. Tak jak w przypadku innych rękopisów tego rodzaju z czasów staropolskich dotyczą one niemal wyłącznie spraw dawnej Rzeczypospolitej, dokumenty dotyczące zagranicy są bardzo nieliczne²⁷.

Jeśli idzie o pochodzenie zgromadzonych materiałów, tak jak w przypadku innych tego rodzaju rękopisów, w większości były one obecne w przestrzeni

27 Szczegółowy opis zawartości sylwy znajduje się w dalszej części artykułu.

publicznej, a Jastkowski pozyskał je dzięki swoim kontaktom osobistym oraz przy okazji działalności zawodowej i publicznej, np. uczestnicząc w sejmikach ziemskich, które tradycyjnie były miejscem rozpowszechniania różnorodnych ulotnych pism politycznych i innych²⁸. Tym bardziej intrygująca jest obecność w sylwie materiałów pochodzących z posiadania prywatnego innych osób i tym samym szerzej niedostępnych – dotyczy to odpisów materiałów związanych z A. Kazanowskim marszałkiem nadwornym koronnym (zm. w 1649 r.) i innymi Kazanowskimi oraz dotyczących starostwa borysowskiego na Litwie z lat 1626–1649, którego posesorem był Kazanowski. Wydaje się, że są one odpisem jakiegoś nieznanego nam kopiariusza akt administracyjnych starostwa borysowskiego i sylwy rodzinnej Kazanowskich – nie wyjaśnia to jednak, gdzie, od kogo i w jaki sposób nieznaną nam kopista, który dokonał dla Jastkowskiego odpisu tych materiałów, uzyskał do nich dostęp. Podobnie odpisem jakichś miscellaneów politycznych z połowy XVII w. są zapewne materiały z lat 1646–1652 (1654), w tym zwłaszcza diariusz pierwszego sejmiku 1652 r.

Podobnie jak w przypadku innych rękopisów sylwicznych obok odpisów różnorodnych materiałów „obcych” zamieścił Jastkowski w swojej sylwie nieco dokumentów i zapisek osobistych, dotyczących własnej osoby i swojej rodziny, a także tekstów własnego autorstwa. W przypadku materiałów rodzinnych wykazał sporo inicjatywy w ich pozyskaniu, nie poprzestając na wpisaniu do sylwy dokumentów odziedziczonych po ojcu i pochodzących z własnego archiwum, lecz przeprowadzając w tym celu okazjonalne kwerendy w różnych aktach urzędowych i instytucjonalnych, m.in. w grodzie jarosławskim i w jakimś rękopisie znajdującym się klasztorze dominikanów w Lublinie 1679 r. (k. 565v.), zapewne wykorzystując tutaj swój pobyt w Lublinie przy okazji udziału w pracach Trybunału Koronnego. Sposób wpisywania tych materiałów przez Jastkowskiego jest także typowy dla sylw – z akcentowaniem osobistego charakteru tych zapisów, jak np. „Assecuratio ode mnie [podkr. MM] dana jmci panu Stanisławowi Koniecpolskiemu”, czy „List zapraszający mnie do Łańcuta”. Niekiedy jednak używał on neutralnej formy koniugacyjnej w 3 osobie, jak np. wpisując przywilej dla siebie na urząd sędziego ziemskiego przemyskiego od króla Jana III z 1683 r.

Obok odpisów własnej korespondencji i dokumentów prawno-majątkowych, najciekawiej przedstawiają się zapiski autobiograficzne Jastkowskiego („Nota singularia”). Mają one jednak charakter typowo raptularzowy, bardzo zdawkowy, ograniczony do podawania tylko podstawowej faktografii. Wykraczające poza to uwagi, odsłaniające tło czy kulisy ważnych wydarzeń ze swojego życia,

28 Bezpośrednim świadectwem tego jest zapis: „Literae a regentibus Regni Sueciae quorum copiae in comitiis particularibus Visnensibus directissimis meae [podkreślenie MM] die 6ta Junii 1667 per incolas sunt productae”.

właściwie nie występują. Obok informacji dotyczących siebie i najbliższej rodziny w zapiskach raptularzowych zamieścił kilka razy wzmianki o śmierci osób, z którymi był w jakiś sposób związany, jak np. A.A. Chodkiewiczowej (1654) i J. Zamoyskiego, wojewody sandomierskiego (1665) – znowu jednak bez jakichkolwiek dodatkowych komentarzy.

Dotyczy to także nielicznych zapisów dotyczących ważnych wydarzeń publicznych, w których Jastkowski osobiście brał udział. Nie zawierają one bowiem szczegółowych ich opisów czy jakichkolwiek refleksji na ich temat, są one zdawkowe i lakoniczne. Przykładem mogą być zapiski²⁹ dotyczące burzliwych wydarzeń lat 1669–1672:

Elekcja króla jmci Michała w Warszawie była die 19 Junii 1669. Koronacja eodem anno die 29 septembris. Koronacja króla jmci Michała w Krakowie w dzień S. Michała die 29 septembris 1669. Na tenże sejm byłem posłem, a ten sejm się rozerwał przez pana Olizara posła województwa kijowskiego. Anno Dni 1672 die 16 septembris Kamieniec Podolski cesarz turecki wziął. O tem przysła wiadomość w półtory niedzieli, gdy za Tarnogrodem pod Księżpolem stało pospolite ruszenie przemyskie, a stamtąd poszło pod Gołąb, a potem pod Lublin. In Anno 1672 byłem posłem do Warszawy na sejm, który się rozerwał przez jmp. Ubysza chorążego gościńskiego³⁰.

Nawet w przypadku zerwania dwóch kolejnych sejmików elekcyjnych województwa ruskiego w latach 1681–1682 w sprawie wyboru kandydatów na urząd sędziego ziemskiego przemyskiego, co bezpośrednio dotyczyło jego samego ze względu na chęć kandydowania na opróżniony urząd, nie zdobył się na bliższe odniesienie się do tych wydarzeń i ich skomentowanie, poprzestając jedynie na podaniu nazwisk zrywaczy³¹. Dotyczy to także sejmików, których był marszałkiem.

Można wysunąć stąd także wniosek, że własna działalność publiczna nie pochłaniała zbyt wiele Jastkowskiego i nie przykładał do niej większej wagi. Niejako potwierdzeniem tego jest dobór w sylwie odpisów własnej korespondencji – za godne uwiecznienia uznał jedynie listy o charakterze prywatnym i okolicznościowym, zwłaszcza zaproszenia na pogrzeby i wesela, pominął natomiast wszelką korespondencję publiczną, którą przecież musiał prowadzić jako urzędnik ziemski wysokiego szczebla i uczestnik różnych misji publicznych. Zdaje się to potwierdzać opinię, że ówczesna szlachta przeważnie nie była zainteresowana sprawami publicznymi (z wyjątkiem obrony własnych

29 Pisownię zmodernizowano zgodnie z zasadami edycji źródeł staropolskich.

30 Sylwa A. Jastkowskiego, k. 589.

31 Sylwa A. Jastkowskiego, k. 590v.–591. Jeden tylko raz Jastkowski zdobył się na podanie pewnych szczegółów obrad, gdy z zadowoleniem odnotował, że w wyborach kandydatur na opróżniony urząd sędziego ziemskiego otrzymał 222 głosy.

praw i przywilejów stanowych), swoją aktywność koncentrując na sprawach prywatnych, rodzinno-towarzyskich i majątkowych.

Pod względem sylwetki intelektualnej, z sylwy wyłania się obraz Jastkowskiego jako człowieka ciekawego otaczającego świata, o szerokich zainteresowaniach (zwracają uwagę jego notatki dotyczące kawy, czekolady i herbaty, a więc produktów nieobecnych jeszcze w dworach szlacheckich), sięgającego do różnorodnych lektur, w tym także nowości wydawniczych (książka Stanisława Herakliusza Lubomirskiego *Rozmowy Artaxessa y Ewandra, w których polityczne, moralne, y naturalne uwagi [...] prawdziwie wyrażone są*, b.m.w. 1683). Pod względem wyznawanego światopoglądu nie odbiegał on od reszty społeczeństwa szlacheckiego, czego bezpośrednim świadectwem jest wpisanie przez niego do sylwy „Pieśni ziemiańskiej”, głoszącej pochwałę wartości szlacheckiego stylu życia (co jednak ciekawe, zabrakło w sylwie najczęściej wówczas powielanego utworu o przesłaniu „złotowolnościowym”, jakim był „Rokosz gliniański”; znalazła się natomiast w niej słynna „Rada Philippa Kalimacha”, ale została wpisana do sylwy już po śmierci Jastkowskiego).

To samo można powiedzieć o jego wiedzy ogólnej, której częścią była znajomość łaciny, którą Jastkowski z upodobaniem stosował w swojej sylwie. Co zrozumiałe, po łacinie zostały sporządzone zwłaszcza wypisy z różnorodnej literatury łacińskojęzycznej, w czym można widzieć efekt wykształcenia zdobytego prawdopodobnie w kolegium jezuickim w Jarosławiu. Z tego też względu nie może budzić zdziwienia, że w sylwie właściwie nie znalazły się teksty w innych językach – jedynym wyjątkiem są tutaj „Italica adagia” (k. 103–104), ale i one zostały w większości spisane po łacinie, a tylko częściowo po włosku. Trudno jednak stąd wyrokować, na ile Jastkowski znał ten język.

Z kolei pod względem uzdolnień twórczych rysuje się on jako człowiek pozbawiony czy też nie epatujący takimi zdolnościami czy ambicjami, ograniczający się do przepisywania względnie streszczania różnorodnych „obcych” dokumentów piśmienniczych, ale unikający przelewania na papier własnych wrażeń, opinii i myśli. Tekstów jego autorstwa właściwie w sylwie nie spotykamy, a przynajmniej nie mamy ku temu wyraźnych podstaw, z wyjątkiem odpisów kilku jego prywatnych listów do różnych osób. Nie zamieścił nawet szkiców czy zapisów swoich mów wygłaszanych na zgromadzeniach publicznych, a musiał mieć ich co najmniej kilka, jak choćby mowę z sejmiku elekcyjnego 1674 r. Nie możemy jednak wykluczyć, że przynajmniej niektóre zamieszczone w sylwie okolicznościowe utwory literackie wyszły spod jego pióra, za czym zdaje się przemawiać amatorski, czy mówiąc wprost słaby ich poziom literacki. Do tych utworów możemy zwłaszcza zaliczyć nieznaną skądinąd, obszerny wiersz pt. „Ordinatio zamoyska”, którego przesłanie ideowe zgodne w zupełności z poglądami wyznawanymi przez Jastkowskiego (wystarczy tu przytoczyć tytuły rozdziałów tego utworu: „Ordinatio przeciwko

Bogu”, „Przeciwko wolności”, „Przeciwko prawu”) pozwala widzieć jako jego autorską próbę literacką. Czy niektóre inne wierszyki okolicznościowe w sylwie są także takimi próbami (np. „Obeście żołnierskie”), nie sposób przy obecnym stanie wiedzy ustalić.

Tak jak w przypadku innych podobnych tego typu rękopisów, na sylwę Jastkowskiego należy patrzeć nie tylko jako źródło do poznania kultury intelektualnej ówczesnego społeczeństwa, ale przede wszystkim jako ważne źródło do badań historyczno-literackich. Jak już wspomniano większość z zawartych w niej materiałów politycznych była obecna w tym czasie w przestrzeni publicznej, dzięki czemu zachowała się także w innych podobnych rękopisach i to czasami w wielu odpisach³², jednak nie umniejsza to ich znaczenia jako ważnego świadectwa ich rozpowszechniania w przestrzeni publicznej i popularności czytelnicznej; poza tym mogą one służyć jako materiał porównawczy do zidentyfikowania różnych wariantów tekstów krążących wówczas w odpisach rękopiśmiennych. Co ważniejsze, są tam także materiały unikatowe, nie znane skądinąd, ocalone od niebytu dzięki Jastkowskiemu i nie mające jak się zdaje odpowiedników w innych zachowanych do naszych czasów rękopisach i edycjach źródłowych. Przykładowo można wskazać tutaj odpisy materiałów związanych z A. Kazanowskim marszałkiem nadwornym koronnym, diariusz pierwszego sejmiku 1652 r. (26 I–6 III)³³, niektóre akta sejmiku wiszeńskiego (instrukcja sejmiku dla posłów do króla Jana Kazimierza 11 IX 1663 r. i dla posła do hetmana polnego kor. Jana Sobieskiego 6 VI 1667 r.)³⁴, suplika Hieronima Rotha do senatorów koronnych z 1669 r. czy fragmentaryczne co prawda akta dotyczące spraw administracyjnych starosta borysowskiego na Litwie.

Zawartość sylwy

Chcąc ułatwić orientację w zawartości sylwy, opisy znajdujących się w niej materiałów i dokumentów pogrupowano według ich rodzaju lub tematyki. Na początku zestawienia uwzględniono materiały osobiste i rodzinne oraz korespondencję Jastkowskiego, a w dalszej kolejności jego notatki i wypisy (niekiedy także sporządzone przez inne osoby) pogrupowane według poszczególnych zagadnień, materiały życia publicznego, utwory literackie i okolicznościowe oraz materiały dotyczących spraw prywatnych różnych osób. Dokładnie opisano

32 Zestawienie różnorodnych materiałów życia publicznego w sylwach i innych tworzonych wówczas książkach rękopiśmiennych zob. M. Matwijów, *Zbiory materiałów życia publicznego...*, s. 385–466.

33 Nie wymieniony przez J. Dąbrowskiego w *Wykazie diariuszy sejmowych (1649–1668) z okresu panowania Jana II Kazimierza Wazy*, „Studia Historyczne” 1996, t. 39, z. 3, s. 381. Nie ma ten diariusz analogii z innymi wymienionymi w tym wykazie diariuszami tego sejmiku.

34 Nie opublikowane w edycji *Laudów sejmikowych wiszeńskich 1648–1673* (Lwów 1911).

wszystkie samoistne dokumenty piśmiennicze³⁵, z wyjątkiem notatek i wypisów Jastkowskiego i innych osób oraz większości dokumentacji o charakterze archiwalnym (korespondencja Jastkowskiego, akta starostwa borysowskiego), które – nie chcąc nadmiernie rozbudowywać objętości artykułu – opisano ogólnie, ze szczegółowym uwzględnieniem jedynie niektórych większych tekstów.

1. „Notanda singularia” – notatki raptularzowe Jastkowskiego dotyczące wydarzeń z życia i spraw prywatnych oraz ważniejszych wydarzeń publicznych w latach 1653–1689, k. 587–591.
2. Korespondencja A. Jastkowskiego (głównie listy zapraszające na pogrzeby i wesela, niektóre z responsami A. Jastkowskiego), m.in. od starościny wolborskiej Elżbiety Pisarskiej 1673, k. 421–422; S.H. Lubomirskiego, marszałka w. koronnego 1682, k. 526; Jerzego Bogusława Fredry. łowczego koronnego 1682, k. 526v.-528; Adama Mikołaja Sieniawskiego, starosty lwowskiego 1684, k. 530v.; króla Jana III 1690 (zaproszenie na wesele królewicza Jakuba z księżniczką neuburską Jądwigą), k. 539; od różnych osób, k. 528–528v.
3. Akta osobiste i majątkowe Jastkowskich; „Regestrum inscriptionum et variarum recognitionum in Actis Regni authenticis recognitarum domui nostrae servientium” (wypisy i notatki z różnych akt urzędowych dotyczące spraw majątkowych Jastkowskich i rodzin spokrewnionych XVI–XVII w.), k. 555–571v.; „przywilej na Surohów” A.A. Chodkiewiczowej dla Waleriana Jastkowskiego 1647, k. 288–289v.; „Copia kontraktu albo raczey lennego prawa” S. Koniecpolskiego starosty dolińskiego dla A. Jastkowskiego na wójtostwo w Surohowie 1673, k. 292–294v.; „copia donaciy” Surohowa przez S. Koniecpolskiego starostę dolińskiego A. Jastkowskiemu 1674, k. 291–291v.; „assecuratia ode mnie [A. Jastkowskiego] dana jmci panu Stanisławowi Koniecpolskiemu obożnemu kor. na wykupno Moszczany” 1675, k. 296–296v.; „Copia przywileju” króla Jana III dla A. Jastkowskiego na urząd sędziego ziemskiego przemyskiego 1683, k. 297–298.
4. Wypisy i notatki A. Jastkowskiego z ekonomii, gospodarstwa domowego, rolnictwa i sadownictwa, m.in. „Ephemerides economicae quid quovis mense faciendum sit [...] authore Astrophilo Tyrnaviensi”, k. 4–15v.; „Observationes economicae circa usum ac utilitatem aquarum eodem authore”, k. 16–20v.; „Diskurz o drzewach owocowych Józefa Wiszniowskiego w Kalendarzu Anni 1683”, k. 22–29v.; „Ex observationibus calendarii Tyrnaviensis ad annum Christi 1688”, k. 30–35v.; „Obserwatie w miesiącach wydane od magistra Słowakowicza akademi-

35 Przy podawaniu oryginalnych tytułów, zgodnie z przyjętą przy katalogowaniu rękopisów staropolskich zasadą, nie modernizowano ich pisowni.

- ka krakowskiego w minucjach roku 1687”, k. 38–45; informacje o porcelanie, ogniu greckim, herbacie, kawie, czekoladzie i in., k. 45–53; „Observantie gospodarskie dla zdrowia i gospodarstwa”, k. 423v.–425v.; „Zebranie sławnych jarmarków”, k. 442–442v.; „Observatie mieszkańców do zdrowia y gospodarstwa”, k. 445–447.
5. Wypisy i notatki A. Jastkowskiego z medycyny, anatomii, filozofii przyrody, astronomii, m.in. „Centum observationes admirabilium effectuum simpathia, antipathia et virtutis magnethicae”, k. 54–58; „De simpathia et antipathia ex libro Evandri et Artaxis ill[ustrisi]mi [Stanisłai Heraclii Lubomirski] mareschali regni”, k. 157–158v.; „wyrozumienie wieku ludzkiego”, „iudicium astrologorum de cometa”, „sposób na widzenie zaćmienia słońca bez urazy oczu”, k. 380v.–381; „Descriptio mensium ex schola salernitana”, k. 423–423v.; „Przestrogi dla zdrowia potrzebne” (o puszczaniu krwi itp.), k. 426–427; „Traktat o rokach klimakterowych”, k. 428–431v.; „Arcana conservandae sanitatis ex Joanne Jacobo Uweclero Basiliense”, k. 432–432v., „Anatomia żołądka”, „O kiszka” i in., k. 322v.–437; „Disposita obrotów niebieskich y postanowienia zegara”, k. 448–448v.; „Praecepta conservandae sanitatis Żurawskiego sławnego medyka”, k. 452–453.
 6. Wypisy i notatki A. Jastkowskiego dotyczące historii Polski i powszechnej, m.in. „Chronologia o monarchiey tureckiey” (doprowadzona do 1683 r.), k. 69–77v.; „Reges et origo regum et imperatorum Turcarum”, k. 135v.–136; „Notatio de Terra vel Capitaneatu Sepusien[sis] ex Chronica Miechoviensi [Macieja z Miechowa]”, k. 160–161; „Ex Gramundo Historico Galliae de Regnesio et Pannatu”, k. 212–215v.; „Regestrum principum et regum Poloniae secundum Cromerum”, k. 438–438v.
 7. Wypisy i notatki Jastkowskiego dotyczące zagadnień prawnych i ustrojowych Rzeczypospolitej: „Haereditatis acquisitio per Reges [...]”, k. 127v.–132v.; „dekret sejmowy na niewykupowanie dóbr szlacheckich od królowej Bony” 1535, k. 133; „Porządek y ordo urzędników koronnych ex libro Christophori Hartknoch”, k. 337–337v.; „Porządek rady koronney y WXL secundum constitutionem Anni 1569”, k. 438v.–439v., 461–462v.; „Regestr województw, ziem y powiatów koronnych y WXL”, k. 440–441v.
 8. Wypisy A. Jastkowskiego dotyczące zagadnień religijnych: „Historia sacra de Zuzanna lectio Danielis prophetae”, k. 216–217; inskrypcje w kościele w Piotrowinie, k. 224, 375v.
 9. Notatki A. Jastkowskiego dot. spraw podatkowych i administracyjnych ziemi przemyskiej: „Regestr miast ziemi przemyski[ej], wiele które czopowego czynią...” „porządek urzędów ziemskich i „Cadentia roków ziemskich przemyskich”, k. 463.

10. Wypisy i drobne notatki z różnej tematyki, anegdoty, sentencje, aforyzmy, apoftegmaty, k. 79–103; 104v.–112, 114–116, 118–118v., 121v.–127v., 134, 136v.–138, 139v.–141v., 144v.–145, 147v.–150v., 151v.–157, 159–159v.; „*Italica adagia*”, k. 103–104; „*Notata ex libro Friderici Marselaro [Federick de Marselaer] De legationibus*”, k. 142–144; „*Descriptio populorum*”, k. 145v.–147; „*Enumeratio herbów moralitem ad casum mortalitatis*”, k. 151; „*Czarów nagana z Syreniusza fol. 124*”, k. 275–276v.; „*Descriptio Affinitatis et Prosapiae*”, k. 379v.–380; „*Notata singularia in mensibus*”, k. 443–444v.; notatki przydatne w pracy kancelaryjnej (m.in. tytuły stosowane w listach do władców europejskich) k. 437v., 456v.–457v.; „*Contra meridia Christiani militis*”, k. 465–466v.; „*Sententiae bellicae in ordinem*”, k. 467–470.
11. Wzory i przykłady listów pogrzebowych, weselnych i różnych okolicznościowych, k. 276v., 301–301v., 408–410v., 416v.–420v. (tutaj m.in. „*Materia listu pro funere zapraszającego na pogrzeb jmp. kasztelana przemyskiego od jmp. Mikołaja z Brzezia Landkorońskiego rodzica swego*”), 422v.–423, 525v.–526, 529–530v.
12. Materiały życia publicznego z lat 1646–1647, dotyczące głównie planów wojny Rzeczypospolitej z Turcją, m.in. list Stanisława Lubomirskiego wojewody krakowskiego do króla Władysława IV „o zaciąganiu wojska inscia Republica diebus Maii A. 1646”, k. 251–252; listy Piotra Gembyckiego biskupa krakowskiego do Jana Gembyckiego sekretarza kor. 14 V 1646, do króla Władysława IV 27 V 1646 i do Jerzego Ossolińskiego kanclerza w. koronnego b.d. [1646], k. 252–253v.; „*List Amicus ad Amicum*” z maja 1646 i respons nań (pisma polityczne), k. 253v.–255; list króla Władysława IV do senatorów polskich 16 VI 1646, k. 255–255v.; uniwersał Władysława IV odwołujący zaciągi wojskowe 28 VI 1646, k. 256; akta dotyczące rewizji żup wielickich 1646 (zarządzenie króla Władysława IV z marca 1646, „*Innotescentia*” komisarzy 6 VIII 1646), k. 450–452; ordynans wjazdu Władysława IV do Krakowa na koronację Ludwiki Marii Gonzagi de Nevers 1646 i „*registr gospód na koronacją królowej jejmci dla jmcí pana marszałka nadwornego koronnego w roku 1646*”, k. 271–272v.; listy Mikołaja Potockiego hetmana w. koronnego do S. Lubomirskiego wojewody krakowskiego b.d., do króla Władysława IV 10 III 1647, do Krzysztofa Ossolińskiego starosty stobieckiego 12 i 28 III 1647 (2) i na sejmiki koronne 27 III 1647, k. 300–300v., 311–312v., 315–316; list Jurija Dołgorukiego wojewody putywlskiego do Mikołaja Potockiego hetmana w. koronnego b.d. [ok. 1647], k. 262–262v.; list sułtana tureckiego Ibrahima do Władysława IV z lutego 1647, k. 304–304v.; list chana krymskiego Islam Gireja do Władysława IV sprzed 17 marca 1647, k. 305–306; list A. Kaza-

- nowskiego marszałka nadwornego kor. do S. Lubomirskiego wojewody krakowskiego 19 III 1647, k. 322–322v.; list baszy sylistryjskiego do M. Potockiego hetmana w. koronnego b.d. (niedokończony), k. 257.
13. Materiały życia publicznego z lat 1649–1651, dotyczące głównie wojny polsko-kozackiej: komput wojska kwarcianego 1649, k. 317–319; list Bohdana Chmielnickiego hetmana kozackiego do Janusza Radziwiłła hetmana polnego litewskiego 19 II 1649 i respons b.d., k. 321–322; „Puncta przez [...] wojewodę braclawskiego [Adama Kisiela] y ichmpp komisarzów z jmc. Bohdanem Chmielnickim hetmanem wojska zaporoskiego” 24 II 1649 i suplika wojska zaporoskiego do króla Jana Kazimierza b.d., k. 258–259v.; pakta polsko-tatarskie i polsko-kozackie zawarte pod Zborowem 19 VIII 1649, k. 323–325; listy B. Chmielnickiego do króla Jana Kazimierza 8 X 1649 i do wojewody kijowskiego A. Kisiela 8 i 12 X 1649 (2), k. 325–236v.; rozporządzenie króla Jana Kazimierza 20 III 1649, k. 316v.; mowy NN marszałków poselskich (?) do króla Jana Kazimierza ok. 1649–1650 (?), k. 177–177v., 374–375; indygenat polski dla hospodara mołdawskiego Bazylego Lupula 1650, k. 260–260v.; uniwersał królewski na pospolite ruszenie z czerwca 1651, k. 327v.–328.
14. Materiały życia publicznego z lat 1652–1655: „Manifestatio Innocentiae [...] Hie[ronimi Radziejowski] 1652 (niedokończone) k. 331v.; mowy marszałka poselskiego Andrzeja Maksymiliana Fredry i innych na sejmie zwyczajnym 1652, k. 338–346v.; „Diariusz seymu anni 1652 poczęty a die 26 Januarii” (niedokończony, doprowadzony do 6 marca 1652 r.), k. 347–372; list B. Chmielnickiego do wojewody kijowskiego A. Kisiela b.d. k. 346v.–347; akta dot. sejmiku przedsejmowego województw wielkopolskich w Środzie 23 VII 1652 (mowa posła królewskiego, instrukcja dla posłów na sejm, laudum), k. 328–331; mowy marszałka poselskiego Franciszka Dubrawskiego na sejmie zwyczajnym 1654, k. 373v., 376–376v.; list senatorów szwedzkich do senatorów polskich 3 III 1655, k. 377–378v.; list senatorów polskich do króla szwedzkiego Karola II Gustawa [IX–XII 1655?], k. 225v.; „Declaratio S. Regiae Mtis Sueciae [Karola II Gustawa] data deputatis palatinatum Cracoviensis, Sendomiriensis, Kijoviensis [...]” (niedokończone) [21 X 1655], k. 379.
15. Materiały życia publicznego z lat 1661–1667: „Opatrzanie na dalsze czasy całości dobra pospolitego” – mowa króla Jana Kazimierza na sejmie 1661, k. 382–384v., skrypt króla Jana Kazimierza w sprawie elekcji vivente rege 2 V 1661, k. 385–385v.; list A.M. Fredry kasztelana lwowskiego do króla Jana Kazimierza 1 VII i respons 17 VII 1665, k. 245–247v.; list Andrzeja Trzebickiego biskupa krakowskiego do kró-

- la Jana Kazimierza 14 VI 1665 i respons 21 VI 1665, k. 247v.–249v.; listy Jerzego Sebastiana Lubomirskiego do szlachty koronnej 5 II 1665 i do króla Jana Kazimierza 25 XI 1665, k. 393–394v.; list Jana Leszczyńskiego podkanclerzego kor. do Jana Gnińskiego podkomorzego pomorskiego b.d. k. 394v.–395v.; „Uspokojenie woyska y dyffidentiae pod Mątway” 31 VII 1666 (deklaracja króla Jana Kazimierza, amnestia generalna, reskrypt od województw, „forma juramenti”), k. 396–401; „Literae a regentibus Regni Sueciae [...] ad agentem Gedani subsistentem” 6 III 1667, k. 260v.–261; „Judicium anonymi civis do jmci xdza [...] Olszowskiego biskupa chełmińskiego podkanclerzego koronnego [...]” [tw. list kasztelana rozpierskiego 1667] k. 401–404v.; „Głos wolnego szlalcica y odpowiedź na pytanie co by oyczyźnie pożytecznego było hetmani dożywotni czyli docześni” k. 385v.–389v.
16. Materiały dotyczące abdykacji Jana II Kazimierza 1668 r. i bezkrólewia lat 1668–1669: mowa marszałka poselskiego Stefana Sarnowskiego przy pożegnaniu króla Jana Kazimierza na sejmie abdykacyjnym 1668 (niedokończona), k. 480; „Mowa Króla JMci Jana Kazimierza abdikując królestwo polskie w Warszawie na seymie die 15 Septembris Anno Domini 1668” oraz „diploma abdicationis”, k. 482–486; laudum sejmiku proszowskiego województwa krakowskiego po abdykacji króla Jana Kazimierza [1668] (niedokończone), k. 486–486v.; „Discurs o concurrentiey do sceptrum polskiego po resignacye Króla JMci Jana Kazimierza”, k. 488–493v.; „List od podufałego przyjaciela in materia alectionis Piasta anno 1668”, k. 493v.–500v.; suplika Hieronima Rotha do senatorów koronnych w sprawie uwięzienia swego ojca przez Brandenburczyków 19 I 1669, k. 415v.–416; „Copia przysięgi na elekciey sp. króla Michała... [1669]”, k. 116v.–117.
17. Materiały życia publicznego z lat 1670–1674: mowa S.H. Lubomirskiego podstolego kor. podczas powitania króla Michała Korybuta na sejmie zwyczajnym 1670, k. 509v.–512; „List do obozu pod Trębowlę pisany anonime od stryja do synowca ulitimus diebus junii podrzucony anno 1670”, k. 503v.–506v.; „Copia listu od jmci xdza Mikołaja Prażmowskiego [...] do jmp. Kochanowskiego starosty radomskiego” oraz „Copia responsu de data z Warszawy die 20 januarii 1670” (paszkwile), k. 507–509v.; „Przestroga Rzptey życzliwa” (pismo publicystyczne) [1670], k. 518–520; „Rozebranie woyska na zapłatę po województwach według constit. anni [1670?]”, k. 333–335v.; list sultana tureckiego Mehmeda do króla Michała Korybuta 3 X 1671, k. 512–513; list Achmeta Koprülu wezyra tureckiego do podkanclerzego kor. [A. Olszowskiego 1671?], k. 513v.; „Copia listu jmci pana kasztelana krakowskiego [Stanisława Warszuckiego] do jmci pana wojewody podlaskiego Leszczyńskiego

- [recte: Wiktoryna Mleczki 1672]”, k. 267v.–270; votum biskupa poznańskiego Wierzbowskiego na sejmie 1672, k. 514–518; „Apostrophe ad ill[ustrissi]mos Polonici candidatos” [1674?], k. 521–524v.; gratulacja generała jezuitów Giovanniego Paolo Oliva dla Jana Sobieskiego z okazji wyboru na króla 9 VI 1674, k. 501v.
18. Materiały życia publicznego z lat 1677–1689: „Script dany na seymie ad archivum in Anno 1677”, k. 336–336v.; podziękowania Jana Stefana Wydźgi podkanclerzego kor. i Jana Wielopolskiego stolnika kor. za pieczęcie wielką i małą koronną 1677, k. 208–211v.; „Legatio ad imperatorem Turcarum in anno 1677 per Gniński palatinum culmensem”, k. 524v.–525v.; witanie przez dworzan królewskich gońca moskiewskiego w Jaworowie 1682, k. 481–481v., list króla Jana III do żony Marii Kazimiery „z namiotów wezerskich w obozie pod Widniem die 3 [!] Septembris Ao 1683 po Victoriey pisanego”, k. 212–215v.; „Votum JKMcI Jana Trzeciego na Radzie Grodzińskiej po rozerwanym Seymie in Anno 1688”, k. 531–531v.; Copia listu ode Dworu pisanego do iednego z ichm. pp senatorów [1688]”, k. 532–538v.; „Mowa [ks. Taranowskiego, kanclerza biskupa krakowskiego] oddając pieczęć wielką koronną po ześciu [...] Jana Wielopolskiego kanclerza w. koronnego” na sejmie 1689, k. 173–174v.; „Puncta podane od cesarza jmci [...] Leopolda posłom tureckim [...] de data die 31 decembris 1689 [...]”, k. 68v.
19. Materiały życia publicznego z lat 1698–1707: „Monita politica ac salutoria pro restituenda libertate na przestrożę y informatią seymikom” [ok. 1698], k. 174v.–175; list Kazimierza Jana Sapiehy hetmana w. litewskiego do województwa sandomierskiego b.d. [ok. 1701], k. 177v.–178v.; „aringa z instructyey [...] posłom od wo[jewo]dztwa sendomierskiego do [...] het[mana] w. koronnego [...] 1701”, k. 226; list Andrzeja Chryzostoma Załuskiego, biskupa warmińskiego, do prymasa Michała Radziejowskiego 6 XII 1702 i respons 16 XII 1702, k. 178v.–180; list prymasa M. Radziejowskiego do wojewody wołyńskiego Jana Stadnickiego 8 I 1703, k. 180–180v.; „Interes całego chrześcijaństwa w ręku polskich [!]” 1703, k. 540–542v.; „Colloquium serenissimi regis Poloniae Augusti cum serenissimo rege Sveciae Carolo” (satyra polityczna), k. 180–181v.; list prymasa M. Radziejowskiego do województwa krakowskiego 9 II 1704, k. 185; list królowej Marii Kazimiery do prymasa M. Radziejowskiego 26 III 1704, k. 184v.; nowiny z obozu pod Sandomierzem i z różnych miejscowości 1704, k. 182–184, 185–185v.; akt konfederacji województwa krakowskiego 25 V 1705, k. 198v.–199; uniwersał prymasa M. Radziejowskiego „na poparcie Electyey Neo Electa Stanisława Leszczyńskiego” 31 V 1705, k. 194v.–195v.; listy króla Stanisława Leszczyńskiego do NN [Hieronima Augustyna Lubomirskiego hetma-

- na w. koronnego ok. 1705?] (brak początku) i do biskupa wileńskiego [Konstantego Brzostowskiego 1708?] „ratione złapania x. Białozora”, k. 188–190, 226v.; „Reflexya pewnego ziemianina na sejmiki dana roku p. 1705”, k. 190v.–194v.; „Dyalog albo nova facies Rzeczypospolitey Polskiej w Paryżu publicznym aktem wystawiona przy obecności króla francuskiego ... in Collegio Sorbonae ... odprawiony”, k. 195v.–199; „prognostyk na rok 1707”, k. 543v.; uniwersał Borysa Szeremietiewa i Aleksandra Mienszykowa 2 V 1707, k. 543v.–545; anagramy („Sta Viator”), k. 542v.–543; wieści z Paryża b.d., k. 543–543v.
20. Materiały życia publicznego z różnych lat: „Rada Philippa Kallimacha rodem z Florencji dana Janowi Olbrachtowi królowi polskiemu na zepsowanie wolności szlacheckiej”, k. 175v.–177; list Zygmunta Batorego księcia siedmiogrodzkiego do cesarza rzymskiego Rudolfa 22 VIII 1599, k. 331v.–332v.; „Artykuły wojenne hetmańskie autoritate seymu approbowane anni 1609”, k. 165–172; kopia listu hetmana kor. Stanisława Żółkiewskiego do króla Zygmunta III „gdy szedł z wojskiem pod Cecorę 1620”, k. 249v.–250; uniwersał hetmana kor. [Stanisława Koniecpolskiego] do wojska 6 III 1626, k. 320; „Composicya o dziesięciny” [1635], k. 173–173v.; list króla Władysława IV do papieża Urbana VIII 8 XII 1643, k. 485v.–486; uniwersał króla Władysława IV „do obywatelów województwa połockiego, aby commercia z postronnemi narodami odprawowali” b.d., k. 279–279v.; „Ex voto sp. jmp. Jerzego Ossolińskiego kanclerza koronnego...”, k. 113–113v.; „Petitiones ex sacra scriptura seu aspirationes ad papatum cardinalium post decessum ss. Dni Innocenti decimi A° 1654”, k. 459–460v.; respons Andrzeja Leszczyńskiego podkanclerzego kor. posłom sejmowym na nieoznaczonym sejmie, k. 372v.–373.
21. Akta sejmiku wiszeńskiego 1663–1674 i dotyczące spraw województwa ruskiego: instrukcja sejmiku dla posłów do króla Jana Kazimierza 11 IX 1663 i respons na nią z kancelarii koronnej, k. 389v.–393; instrukcja sejmiku dla posłów do króla Jana Kazimierza i list sejmiku do tegoż 6 VI 1667, k. 405–406v.; instrukcja sejmiku dla posła do hetmana polnego koronnego Jana Sobieskiego i list sejmiku do tegoż 6 VI 1667, k. 406v.–408; ordynacja poczty ziemi przemyskiej 1667 k. 412–414v.; „List ad candidationem aspirującego zacnego przyjaciela” 1669 k. 416v.–417; „Copia listu na sejmik wiszeński pro die 29 Julii Anno Dni 1670 złożony od xiążęcia jmci Dimitra Wiszniowieckiego wojewody bełskiego hetm. pol. kor.”, k. 502–503v.; „copia listu na sejmik wiszeński relationis po convocathey generalney warszawskiej na dzień 15 Martii 1674 złożony od jw jmci marszałka y hetmana wielkiego koronnego Jana Sobieskiego”, k. 520–521; list Jana Gniń-

- skiego podkanclerzego kor. do Stanisława Fredy, pisarza ziemskiego przemyskiego 16 XI 1682, k. 297.
22. Literatura piękna (poematy): „Zuzanna” Jana Kochanowskiego, k. 218–220v; „Duma chocimska”, k. 237–238.
23. Mowy i wiersze okolicznościowe, m.in.: „Oddawanie jejmci panny Potockiej kasztelanki krakowskiej jmci panu Wielopolskiemu kanclerzycowi koronnemu i staroście krakowskiemu przez [...] [Rafała] Leszczyńskiego wojewodę poznańskiego” [1688], k. 161–164; „Mowa [Jakuba Maksymiliana] Fredry podkomorzego przemyskiego którą oddawał panią Jadwigę za żonę jmci panu Wypyskiemu chorążemu nurskiemu 1637”, k. 302–303v.; „Kolęda dla małych dziątek”, k. 433; „Pieśń ziemiańska” i „Pieśń”, k. 461; „Obescie żołnierskie. Rozprawa oycy z synem”, k. 473–474v.; wiersz o starym doktorze, k. 480v.–481; wiersz króla Jana III napisany na obrazku NMP dany córce Teresie Kunegundzie 1694, k. 592v.; wiersz z okazji śmierci Anieli Koniecpolskiej i Konstancji Komorowskiej, kolejnych żon Jana Wielopolskiego stolnika koronnego, kanclerza w. koronnego, k. 594.
24. Epitafia różnych osób (także satyry polityczne) itp.: „Epitaphium Joannis comitis in Tarnow qui primus obtinuit a Carolo Quinto comitis titulum”, k. 119; „Epitaphia et emblemata in funere illmi Joannis Casimiri et Michaelis primi” [1676], k. 138v.–139, 487–487v.; „Epitaphium duci de Longueville” [1672], k. 117; „Sepulchrale Hollandiae epitaphium” [1672?], k. 117v.; „Nagrobek króla szwedzkiego” Karola Gustawa, k. 453v., „Epitaphium Regis Angliae a subditis capite plexi” k. 454; epitafia następujących: J.S. Lubomirskiego, marszałka w. koronnego 1667 (3), k. 410–411v., Stefana Czarnieckiego, wojewody kijowskiego, k. 457v.–458, króla Władysława IV, k. 454v.–455, Jerzego Ossolińskiego, kanclerza w. koronnego, k. 455–455v., Katarzyny Ludwiki Czartoryskiej z Mniszchów, k. 593v.
25. Materiały dotyczące dóbr jarosławskich i ich właścicieli: „Confirmatio tituli Tarnoviae et Jaroslaviae pro comite in Tarnow et Jaroslaw”, k. 120–121; „excerpt z privilegium Zofiey de Sprowa cechowi krawieckiemu y kusznierskiemu jarosławskiemu danego” 1553 [?], k. 238v.–239; „Kontrakt na uspokojenie creditorów między successorami s. pamięci paniey woiewodziny wileńskiej Anny [Alojzy] na Ostrogu Chodkiewiczowey” (tj. między J. Zamoyskim wojewodą sandomierskim a Konstantym Lubomirskim podczaszym kor.) 1659, k. 283–284v.; „Rozgraniczenie państwa Jarosławskiego” 1636, k. 285–288v.; „Jaroslaviae we[j]ście in hereditatem”, k. 566–566v.
26. Materiały dotyczące sprawy ordynacji zamojskiej w latach 1666–1674: „Votum [NN] w izbie poselski[ej] in materia ordinationis Zamoyskich

- A. 1666”, k. 479–480; list S. Koniecpolskiego starosty dolińskiego do A. M. Fredy, kasztelana lwowskiego 11 X 1674, k. 294v.–295; wiersz „Ordinatio zamoyska”, k. 464v.–479.
27. Materiały dotyczące spraw prywatnych różnych osób: akt nadania przez króla Stefana Batorego pewnych dóbr Michałowi Bajbuzie 1578, k. 306v.–307; listy [Adama Kazanowskiego oboźnego koronnego?] do różnych osób w sprawie śmierci swego brata Aleksandra Dominika Kazanowskiego wojewody braclawskiego pisane z Borysowa w styczniu 1648, k. 277–278v.; „List zapraszający na wesele od jmei pana Łukasza Opalińskiego do jm p. Adama Kazanowskiego marszałka nadw. kor.” 8 IX 1649, k. 327.
28. Akta dot. spraw administracyjnych starostwa borysowskiego 1626–1648, k. 240–242v., 263–266, 273–275, 281–282v.
29. Nieoznaczone kazanie (?), k. 308–310v.

Zakończenie

Sylwa Aleksandra Jastkowskiego zwraca uwagę jako interesujący zabytek piśmiennictwa czasów staropolskich, mogący służyć jako przykład typowego rękopisu tego rodzaju zarówno pod względem formy, jak i treści. Przynosi ona całkiem sporo informacji o umysłowości szlachty XVII-wiecznej, ale jest przede wszystkim ważnym źródłem do badań w zakresie historii politycznej i historii kultury czasów staropolskich, a to ze względu na bogactwo i różnorodność zawartych w niej materiałów. Fakt, że doczekała się ona szczegółowego omówienia i ujawnienia swojej treści dopiero w ponad 100 lat od wprowadzenia do obiegu naukowego, jest jednocześnie wiele mówiący o stanie badań naukowych nad rękopisami staropolskimi i o podejściu bibliotek naukowych do opracowywania katalogowego tychże rękopisów. Można więc pokusić się o smutną konstatację, że nie rokuje to dobrze dla prac nad innymi tego rodzaju zabytkami piśmienniczymi. A pozostało ich jeszcze do przebadania i omówienia całkiem sporo, żeby poprzestać choćby na wskazaniu wspomnianej w niniejszym artykule sylwie Jana Samuela Mirz Brzezickiego. Nie byłoby to jeszcze tak dotkliwe, gdyby nie fakt, że w ten sposób z pola widzenia polskiej nauki umykają ważne źródła historyczno-literackie, a rejestracja bibliograficzna piśmiennictwa ukrytego w dawnych rękopisach jest ciągle więcej niż skromna.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- „Compendium omnis activitatis politici et rei economicae ex variis authoribus collectae”. Sylwa A. Jastkowskiego, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, nr 3554.

Wydawnictwa źródłowe

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tzw. bernardynskiego we Lwowie*. T. 21: *Lauda wiszeńskie 1648–1673*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1911; T. 22: *Lauda wiszeńskie 1673–1732*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1914.
- Diariusz sejmu koronacyjnego 1669 roku*, oprac. K. Przyboś i M. Ferenc przy współpr. J. Elźbieciak [i in.], Kraków 2004.
- Materiały źródłowe do dziejów kultury i sztuki XVI–XVIII w.*, zebra. i oprac. M. Gębarowicz, Warszawa 1973.
- Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*. T. 1. Cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881.
- Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy 1648–1668. Publicystyka – egzorbitancje – projekty – memoriały*. T. 1–3, zebra. i oprac. S. Ochmann-Staniszevska, Wrocław 1989–1991.
- Volumina legum*. T. 5, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1860.

Opracowania i katalogi rękopisów

- Boniecki A., *Herbarz polski*. T. 8, Warszawa 1905.
- Czapliński W., *Dwa sejmy w roku 1652*, Wrocław 1955.
- Dąbkowski P., *Palestra i księgi sądowe sanockie w dawnej Polsce*, „Pamiętnik Historyczno-Prawny” 1925, t. 1, z. 6, s. 187–241.
- Dąbrowski J., *Wykaz diariuszy sejmowych (1649–1668) z okresu panowania Jana II Kazimierza Wazy*, „Studia Historyczne” 1996, t. 39, z. 3, s. 373–393.
- Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, zest. J. Dunin-Borkowski i M. Dunin-Wąsowicz, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego” 1908/1909, t. 1.
- Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*. T. 1: *Rękopisy 1505–7325*, oprac. zbiorowo pod red. J. Turskiej, Wrocław 1948.
- Matwijów M., *Ostatnie sejmy przed abdykacją Jana Kazimierza 1667 i 1668*, Wrocław 1992.
- Matwijów M., *Rękopisy ze zbioru Józefa Wandalina Mniszcha (1670–1747) marszałka wielkiego koronnego*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 2022, t. 16, z. 1, s. 9–31.
- Matwijów M., *Z problematyki staropolskiej książki rękopiśmiennej. Kopiarusze i zbiory materiałów życia publicznego XVII–XVIII w.*, „Roczniki Biblioteczne” 2011, t. 55, s. 29–68.
- Matwijów M., *Zbiory materiałów życia publicznego jako typ książki rękopiśmiennej czasów staropolskich (1660–1760)*, Warszawa 2020.
- Partyka J., *Rękopisy dworu szlacheckiego doby staropolskiej*, Warszawa 1995.
- Roszak S., *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmiennych ksiąg silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Toruń 2004.
- Siniarska-Czaplicka J., *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wrocław 1969.

- Starnawski J., *Przemyska silva rerum*, „Przegląd Humanistyczny” 1970, t. 14, nr 5, s. 91–117.
- Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka)*. Spisy, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987.
- Wićko D., *Silva rerum Stefana Jana Słiznia XVII–XVIII stst. z uspaminami Alaksandra Słiznia za 1561–1649 hh. (sa zborau Nacyjanalnaj bib-lijateki Bielarusi)*, „Zdabytki. Dakumentalnyja Pomniki na Bielarusi” 2009, t. 11, s. 62–78.
- Wićko D., *Silva rerum z XVIII wieku z pamiętnikiem Michała Adama Śliźnia (1691–1752) ze zbiorów Biblioteki Narodowej Białorusi w Mińsku*, „Zapiski Historyczne” 2010, t. 75, z. 3, s. 99–109.
- Zachara M., *Silva rerum Szymów*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1981, t. 26, s. 161–177.
- Zachara M., *Sylwy – dokument szlacheckiej kultury umysłowej w XVII w.*, [w:] *Z dziejów życia literackiego w Polsce XVI i XVII wieku*, pod red. H. Dziechcińskiej, Wrocław 1980, s. 197–219.
- Zachara M., *Twórca – odbiorca sylw szlacheckich w XVII wieku*, [w:] *Publiczność literacka i teatralna w dawnej Polsce*, pod red. H. Dziechcińskiej, Warszawa–Łódź 1985, s. 117–129.